

CULTUUR

KUNST, MUZIEK, THEATER, EXPOSITIES, MUSEA

Afrika Festival

5+6 juli

Tickets: afrikafestivalhertme.nl

openlucht theater hertme

Inflatable Thoughts

Marinke van Zandwijk

21 juni - 9 november

nationaalglasmuseum.nl

MUZEEUM

A SERIOUS GAME

COKE AAN DE KUST

Hoe sterk sta jij?

MARITIEM MUZEEUM ZEELAND

WELCOME TO THE DREAMHOUSE!

EEN POSTMODERN INTERIEUR DOOR MARLOES EN WIKKE

GRONINGER MUSEUM

14.6 - 16.11.2025

BEL VOOR ADVERTENTIE - MOGELIJKHEDEN 088-572 2890.

Klassiek

Luisteren bij het Atlas Orkest

In harmonie

Een ongehoord palet aan klanken, dat biedt Joël Bons' compositie *Atlas Orchestra*, dat zaterdag in wereldpremière gaat. Het gelijknamige orkest bevat **musici en instrumenten uit alle windstreken**. Wat daar zo mooi aan is? 'De *erhu* verrijkt je hart.'

Door **Alex Burghoorn** Foto's **David Vroom**

De ouders van Yan Jiemin wensten hun dochter een mooie toekomst toe en kochten daarom halverwege de jaren zeventig een *erhu* voor haar, een populair strijkinstrument in China. 'Ik was 6 jaar oud. Hij kostte anderhalve yuan. Dat is heel goedkoop – snel omgerekend ongeveer 20 eurocent.'

Vijftig jaar later en zeven tijdzones verderop is Yan een van de 41 leden van het Atlas Orkest, dat zaterdag in het Concertgebouw in Amsterdam de wereldpremière speelt van de gelijknamige compositie *Atlas Orchestra* van de Nederlandse componist Joël Bons. Het biedt een ongehoord palet aan klanken, met behalve westerse klassiekers als viool, cello en klarinet ook meer dan twintig niet-westerse strijk-, tokkel- en blaasinstrumenten. Van de Chinese *erhu*, en de snaarinstrumenten *tar* en *kamancha* uit Azerbeidzjan, tot de Japanse *sho*, een mondgorgel met bamboe pijpen.

Maar de zorgen van haar ouders behelsden indertijd niet de toekomst van de moderne concertmuziek. De Chinese communistenleider Mao Zedong had vanaf de jaren zestig miljoenen stadsjongeren naar het platteland gestuurd om op de akkers van de boeren een vak te leren. Ze hoopten dat hun dochter de dans zou ontspringen als ze al jong iets bijzonders kon leren, zegt Yan op een rustig moment tijdens het klassieke muziekfestival in het Friese dorp Oranjewoud, waar de musici van het Atlas Orkest afgelopen weekeinde repeteerden en optraden.

'Ik bleek talent te hebben en op mijn 10de ging ik naar het conservatorium in Shanghai. Dat was in 1978. Mijn ouders zag ik toen nog twee keer per jaar. Ik schreef hun brieven; een telefoon was er niet.'

De klank van de *erhu* doet Chinezen denken aan de menselijke

zangstem. Op de twee losse snaren kun je op ongeëvenaarde wijze van de ene naar de andere toon glijden. Zulke met een strijkstok gespeelde glissando's krijgen volume door een zeshoekige, met slangen huid bespannen klankkast.

'Ik kan niet goed omschrijven waarom ik de *erhu* zo mooi vind', zegt Yan, die lesgeeft aan het conservatorium van Beijing. Dan: 'Het is waarschijnlijk net als met mensen van wie je houdt: ze verrijken je hart.'

Het gemoedelijke Oranjewoud Festival, dat al jaren in de lente neerstrijkt in het ooit door edelen ingerichte natuurgebied aan de rand

van Heerenveen, is de kraamkamer van het Atlas Orkest. De snaarinstrumenten kwamen hier in 2023 samen, de blaasinstrumenten en slagwerkers waren in 2024 aan de beurt. Zondag zaten ze voor het eerst allemaal samen op een podium.

Het is een 'ongelooflijk intercultureel orkest', zegt Bons in zijn introductie aan het publiek, waarbij hij zo overloopt van enthousiasme voor het nieuwe, dat zelfs de meest verstokte Bach-liefhebber bereid is de 21ste eeuw te betreden. De 'monoculturele orkesten' van de westerse symfonieën of de Chinese opera's zijn al jaar en dag hetzelfde. 'Ik kan me nog herinneren dat in Amster-

dam de eerste pizzeria kwam, toen was ik 7. Nu kun je overal alles eten. Waarom zouden we in de muziek niet ook veel meer op zoek gaan naar het mengen van smaken?'

Erhuspeler Yan Jiemin zit aan de eerste lessenaar, als een soort concertmeester. Naast haar zit Elshan Mansurov uit Bakoe, de hoofdstad van Azerbeidzjan, en een meester op de *kamancha*, een strijkinstrument met vier snaren waarvan de klank wat helderder is dan de nasalere *erhu*. De twee spreken elkaars taal niet, maar musiceren als in één adem met elkaar. Ze zijn dan ook Atlas-musici van het eerste uur.

Het orkest is de overtreffende trap

Yan Jiemin met haar *erhu*, een instrument dat doet denken aan de menselijke zangstem.

‘Je kunt nu overal alles eten. Waarom zouden we in de muziek niet ook veel meer op zoek gaan naar het mengen van smaken?’

Componist **Joël Bons** loopt over van enthousiasme voor het nieuwe.

Links: de 20-jarige Huseyn Nagijev in het midden, met zijn leraar Elshan Mansurov (links) en vader Elcin Nagijev. Rechts: zijn kamancha.

“

‘Ik denk dat Joël onze instrumenten inmiddels beter kent dan wijzelf’

van het veel kleinere Atlas Ensemble, waarmee Joël Bons na de eeuwwisseling een nieuwe klankwereld begon te ontginnen. Het bleek een rijke inspiratiebron. In 2019 kreeg hij voor het celloconcert *Nomaden*, geschreven voor het 18-koppige Atlas Ensemble, de prestigieuze Amerikaanse Grawemeyer-compositieprijs, ook wel de Nobelprijs voor muziek genoemd. De droom om daarna de nieuwe klankwereld tot orkeststerkte uit te bouwen, vond behalve bij het Oranjewoud Festival ook gehoor bij de NTR ZaterdagMatinee en het Holland Festival, die gezamenlijk de première van het anderhalf uur durende *Atlas Orchestra* mogelijk maken.

‘Het is moeilijk te bevatten dat al zo veel jaren verstreken zijn’, zegt kamanchaspeler Mansurov. ‘Zoals we hier nu zitten, uit Japan, Korea, China, Armenië, Turkije. Het is met recht een hele atlas, een wereldkaart. Met dank aan de componist!’

Maar het orkest is geen gimmick, geen symfonieorkest als reclamestunt voor de Verenigde Naties – ook al gaf Bons het tweede van de 25 delen van *Atlas Orchestra* de titel *One World*, een stukje ‘waarin we laten zien wat voor prachtigs we in samenwerking kunnen maken, in tegenstelling tot wat er elders in de wereld gebeurt’. De compositie is wel degelijk de weerslag van vele jaren aan monnikenwerk. In lange online Zoom-gesprekken en Zoom-repetities verkende Bons al in de coronajaren samen met de musici de klanken en speelwijzen, zodat hij vanuit de mogelijkheden van de instrumenten kon componeren en niet alleen maar zijn eigen fantasie eraan zou opleggen.

‘Ik denk dat Joël onze instrumenten inmiddels beter kent dan wijzelf’, zegt Elcin Nagijev, ook afkomstig uit Azerbeidzjan, en bespeler van de tar, een luitachtig tokkelinstrument met een achtvormige klankkast van moerbeihout, afgedekt met het buitenste weefsel van een koeienhart. ‘Hij heeft mij gehei-

men van mijn instrument laten ontdekken en ik heb melodieën leren spelen die heel ongewoon zijn voor de tar. Op het conservatorium in Bakoe kunnen ze niet geloven dat Joël geen Azerbeidzjaan is.’

Het Azerbeidzjaanse smaldeel van het orkest telt ook de jongste Atlas-musicus – sterker nog: de 20-jarige Huseyn Nagijev was nog niet geboren toen het ensemble in 2002 voor het eerst samenkwam. Kamanchaspeler Mansurov en tarspeler Nagijev zijn de belangrijkste mannen in zijn leven: de eerste is zijn leraar, de tweede is zijn vader. Tussen hun grijze coupes zit hij het hele weekend grijnzend met zijn trotse

baardje te stralen. Voor vader en zoon Nagijev componeerde Bons een duet, dat tegen het einde van *Atlas Orchestra* in de cyclus is opgenomen.

Het duet, *Moving Ears* getiteld, toont tijdens een voorproefje in Oranjewoud hoe de vele niet-westerse instrumenten het orkest een rauwere emotionele lading geven dan het gepolijste westerse palet. Zonder uitzondering hebben de instrumenten een kleiner bereik aan noten en vaak ook een kleiner volume dan de westerse orkestinstrumenten, die in de loop van de 19de eeuw zijn uitgegroeid tot een volume om concertgebouwen te vullen. Maar met hun trillers, vibrato’s, glis-

sando’s en een verrassende variatie aan blaas- en tokkeltechnieken weten de musici één noot al op te reken tot een melodie aan kleuren.

De partituur van *Atlas Orchestra* is met zijn 41 verschillende partijen complex, zegt dirigent Ed Spanjaard zondag opgewekt tegen het publiek. ‘En ik ben wel iets gewend.’ Al meer dan veertig jaar werken de zeventigers Bons en Spanjaard samen. Ze zijn wapenbroeders in de eigentijdse muziek sinds de oprichting van het Nieuw Ensemble in 1980. Het was een illuster gezelschap met een ongewone mix van westerse blaas-, strijk- en tokkelinstrumenten (mandoline!), waar door componis-

ten vanuit de hele wereld in opdracht meer dan duizend stukken voor zijn geschreven. In hun beginjaren waren ze de wegbereiders voor de internationale doorbraak van de Chinese componist Tan Dun.

Maar het is niet alleen de dirigent die het Atlas Orkest bij elkaar houdt – er is ook de sho van Naomi Sato. Tijdens het Oranjewoud Festival laat ze haar mondogel van bamboe klinken in de oranjerie van het landgoed. De lang aangehouden akkoorden brengen ondanks de schrille dissonanten rust in de ruimte. Hoge boventonen die uit de samenklanken ontstaan, schitteren als sterren aan de hemel.

In de eeuwenoude Japanse muziektraditie, zegt Sato, is het mondogel van bamboe ‘de verbindende schakel tussen hemel en aarde’. Voordat ze zich vijf jaar geleden helemaal toelegde op de sho, speelde Sato ook nog saxofoon en was ze thuis in de eigentijdse gecomponeerde muziek. ‘Ik voel me daarom ook het kruispunt tussen de twee werelden in het Atlas Orkest.’

De sho is een wonderlijk instrument, dat zowel is te bespelen door lucht uit te blazen (uitademen) als lucht in te zuigen (inademen). Tonen kunnen daardoor eindeloos worden aangehouden, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de klarinetist of fluitist die tijdens het spelen steeds tussendoor momenten moet vinden om in te ademen.

‘Omdat mijn hele ademhaling door het instrument gaat, wordt de sho een verlengstuk van mijn lichaam’, zegt Sato. ‘De filosofie achter de sho is dat de bespeler daarmee de sfeer bepaalt, en musici en publiek in dezelfde stemming brengt. Het geluid is weliswaar zacht, maar als het hele orkest klinkt, brengt de sho de glans die het geheel omringt.’

Wereldpremière *Atlas Orchestra*, Concertgebouw, Amsterdam, 21/6. Live uitgezonden op NPO Radio 4, 14.15 uur.

Naomi Sato met haar sho, een instrument waarmee tonen eindeloos kunnen worden aangehouden.

